

ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΕ ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Ανδρέας Ζωγράφου*
Μανώλης Μέντης**

1. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο παρουσιάζει συνοπτικά ορισμένα από τα βασικά σημεία του ερευνητικού προγράμματος του Τ.Ε.Ι. Πάτρας: «Εξωσχολική Κοινωνικοποίηση και Σχολική Μάθηση», που έλαβε χώρα από το Δεκέμβριο του '96 έως το Δεκέμβριο του '97 σε επτά Γυμνάσια της Πάτρας. Την επιστημονική ευθύνη του προγράμματος είχε ο καθηγητής Δρ. Ανδρέας Ζωγράφου με συνεργάτες τον Μανόλη Μέντη, Κυριάκο Αυγερίδη και Μαρία Κατσαλήρου. Σκοπός του προγράμματος ήταν αφ' ενός να διαπιστώσει τις συνθήκες εξωσχολικής κοινωνικοποίησης στα συγκεκριμένα σχολεία και πώς αυτές υπεισέρχονται στις διαδικασίες σχολικής μάθησης, αφ' ετέρου να διερευνήσει τις δυνατότητες παρέμβασης με στόχο την άρση ενδεχομένων αρνητικών φαινομένων διαμέσου της ενεργοποίησης των άμεσα ενδιαφερομένων, δηλαδή γονέων, δασκάλων και μαθητών.

2. Η φιλοσοφία και ο σχεδιασμός του προγράμματος

Όπως ειπώθηκε και προηγούμενα, το πρόγραμμα περιελάμβανε δύο μέρη: το «ερευνητικό» και το «πρακτικό», οργανωμένα κατά τέτοιο τρόπο έτσι ώστε το ένα να συνδέεται αναπόσπαστα με το άλλο και αντίστροφα. Τούτο δεν έγινε τυχαία, αλλά στηριζόταν σε ορισμένες διαπιστώσεις των ερευνητών, που σχετίζονταν τόσο με τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι αντιλαμβάνονται την «Κοινωνική Εργασία» ως θεσμό, όσο και με την προσέγγιση ορισμένων κοινωνικών φαινομένων. Συγκεκριμένα, κατευθυντήριοι άξονες στο σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος αποτέλεσαν οι ακόλουθες σκέψεις:

- α. Η Κοινωνική Εργασία από τη φύση της προϋποθέτει δράση, ουσιαστική ενασχόληση με τα προβλήματα. Συνεπώς η έρευνα στην Κοινωνική Εργασία δεν είναι δυνατό να βρίσκει την ολοκλήρωσή της στη διαπίστωση ορισμένων προβλημάτων, όπως κάνουν έρευνες των θεωρητικών επιστημών, αλλά να εξετάζει τις

---

* Ο Δρ. Ανδρέας Ζωγράφου είναι Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας και προϊστάμενος του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας.

** Ο Μανώλης Μέντης είναι κοινωνικός λειτουργός του Ψ.Ν.Α.

δυνατότητες πρακτικής αξιοποίησης των πορισμάτων προς όφελος του κοινωνικού συνόλου, ιδιαίτερα των μη-προνομιούχων ομάδων.

- β. Η δυνατότητα συμπαράστασης των μη-προνομιούχων ομάδων από θεσμούς, όπως η Κοινωνική Εργασία, δεν εξαρτάται τόσο από την προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών ψυχοσυναισθηματικής φύσης, όσο κυρίως από τη δυνατότητα των ομάδων αυτών να αντιληφθούν συνολικά την κατάστασή τους ως πρόβλημα, να αυτοργανωθούν και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους στα πλαίσια της συνταγματικής νομιμότητας.
- γ. Σήμερα, κάτω από τις δεδομένες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, την τεχνολογική πρόοδο και του τρόπου προσαρμογής των πολιτών (καταναλωτισμός, επιδίωξη ατομικού ευδαιμονισμού, κοινωνική αδιαφορία, κ.λπ.), τα περιθώρια ενεργοποίησης των πολιτών είναι ελάχιστα. Για το λόγο αυτό καθίσταται αναγκαία η υλοποίηση προγραμμάτων με την έννοια της έρευνας - δράσης, η οποία δίνει τα περιθώρια στον εκάστοτε ερευνητή για δοκιμή, για πειραματισμό, μια και τα αποτελέσματα μιας τέτοιας έρευνας δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν εκ των προτέρων. Με την έννοια αυτή τα αποτελέσματα της παραδοσιακής (κοινωνιολογικής) έρευνας αποκτούν άλλη διάσταση, όταν δεν χρησιμοποιούνται με σκοπό τη γενίκευση μιας κατάστασης, αλλά αξιοποιούνται προς την κατεύθυνση ενεργοποίησης του πληθυσμού στον οποίο αναφέρονται, στα πλαίσια της ίδιας γειτονιάς ή από τη σχέση τους με κάποιο φορέα, όπως π.χ. το σχολείο.

Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η «ταύτιση» των ενδιαφερομένων με το πρόβλημα, καθώς αυτό βιώνεται ως ατομικό πρόβλημα στο χώρο διαβίωσης από όλους τους ενδιαφερομένους, πράγμα που μεγιστοποιεί τις προσδοκίες ευαισθητοποίησης και ενεργοποίησης για συλλογική δράση, γεγονός που δεν ισχύει στην περίπτωση της γενίκευσης του προβλήματος, καθώς χάνεται η ιδιαιτερότητα και το κίνητρο για τον άμεσο ενδιαφερόμενο (γονέα, δάσκαλο, ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό, κ.λπ.), ο οποίος βλέπει το πρόβλημα σαν κάτι το γενικό, που δεν τον αφορά άμεσα. Επιπρόσθετα, η ενεργοποίηση των ενδιαφερομένων σε τοπικό επίπεδο (γειτονιά) μπορεί να φέρει στην επικαιρότητα και τους υπερτοπικούς παράγοντες, που σχετίζονται με τα προβλήματα του χώρου διαβίωσης, ενώ τέλος, η επιτυχία μιας τέτοιας παρέμβασης στο πλαίσιο της γειτονιάς μπορεί να λειτουργήσει ως «πρότυπο παρέμβασης», χωρίς μάλιστα να είναι απαραίτητη η παρουσία των «ειδικών».

- δ. Το πρόγραμμα δεν περιορίζεται στην απλή πληροφόρηση, αλλά δίνει έμφαση στην πρόληψη με την έννοια ότι οι ενδιαφερόμενοι εμπλέκονται σε διαδικασίες μάθησης, δηλαδή την αλλαγή συμπεριφοράς με στόχο την εποικοδομητική επίλυση προβληματικών καταστάσεων. Σύμφωνα με το παραπάνω σκεπτικό, το σχολείο αποτελεί το ιδανικό πεδίο ανάπτυξης προγραμμάτων πρόληψης, καθώς από τη μια μεριά συγκεντρώνει ένα μαθητικό πληθυσμό, ο οποίος εξαιτίας της ηλικίας είναι πιο ανοικτός σε αλλαγές, ενώ από την άλλη ενδιαφέρει άμεσα και τους γονείς (και κατ' επέκταση και την κοινωνία), καθώς οι τελευταίοι γνωρίζουν τον τεράστιο ρόλο που το σχολείο διαδραματίζει, τόσο βραχυπρόθεσμα στην επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών τους, όσο και μακροπρόθεσμα στην εν γένει ποιότητα ζωής. Στο σχήμα 1 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι σχολικοί και εξωσχολικοί παράγοντες, που διαμορφώνουν το γενικό πλαίσιο κοινωνικοποίησης των νέων.

ΣΧΗΜΑ 1

ΟΙ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΟΙ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

χειραφέτηση επαγγελματική αποκατάσταση

Οικογένεια	Σχολείο	Περίγυρος (κοινωνία)
<p>Απώλεια κύριους γονέων</p> <p>Απώλεια λειτουργικότητας</p> <p>Αύξηση μονογονεϊκών οικογενειών</p> <p>Οικονομική ανέχεια</p> <p>Δυσμενείς συνθήκες κατοικίας</p> <p>Έλλειψη επικοινωνίας με τα παιδιά</p> <p>Εξωπραγματικές απαιτήσεις των γονέων ως προς την εκπαίδευση και διαπαιδαγώγηση των παιδιών</p> <p>Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο</p> <p>Ανεργία - Ψυχική φόρτιση</p> <p>Συντηρητισμός ως προς το ρόλο των φύλων</p>	<p>Ακατάλληλα περιεχόμενα των παιδιών</p> <p>Αναχρονιστικοί μέθοδοι διδασκαλίας</p> <p>Υπερβολική ύλη διδασκαλίας</p> <p>Έλλειψη κατάλληλης υποδομής</p> <p>Βαθμοθηρία με αποσπήθιση</p> <p>Λειτουργεί ως διδασκαλείο</p> <p>Οδηγεί στην παραπαιδεία</p> <p>Έλλειψη κριτικού διαλόγου</p> <p>Έλλειψη επαγγελματικού προσανατολισμού</p> <p>Αντιφατικοί ρόλοι δασκάλου</p> <p>(δημόσιος υπάλληλος - παιδαγωγός)</p> <p>Έλλειψη χρόνου για παιδαγωγική εργασία με τους μαθητές και τους γονείς</p> <p>Εκσυγχρονισμός της εκπαίδευσης</p> <p>Αποτέλεσμα: Παροχή άχρηστων γνώσεων - Αδυναμία έκφρασης και κριτικής σκέψης των νέων - Αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων - Δημιουργία ψυχοκοινωνικών προβλημάτων (εγκληματικότητα, αυτοκαταστροφή ή κοινωνική απόσυρση σε δυσλειτουργικές συμπεριφορές και υποकुλτούρες)</p>	<p>Έλλειψη αξιών</p> <p>Δυσλειτουργία θεσμών</p> <p>Έλλειψη προτύπων</p> <p>Έλλειψη υποδομής για δημιουργική απασχόληση</p> <p>Ψυχαγωγία - Ελεύθερο χρόνο</p> <p>Καταναλωτικά πρότυπα</p> <p>Αναξιοκρατία</p> <p>Παραπληροφόρηση μέσω Μ.Μ.Ε. (επιδιώκουν αύξηση αναγνώστων και ακροαματικότητας)</p> <p>Αναξιοπιστία θεσμών (πολιτικών, κοινωνίας, κράτους)</p> <p>Έλλειψη συλλογικού πνεύματος</p> <p>Μη τήρηση νόμων</p> <p>Έλλειψη κράτους πρόνοιας</p>

Ανάγκες των νέων

Ανάπτυξη της προσωπικότητας - Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση

Επαγγελματικός προσανατολισμός - Επαγγελμα. απασχόληση

Κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα - Σχέσεις με το άλλο φύλο

Διαμόρφωση ελεύθερου χρόνου - Ψυχαγωγία - Δημιουργική απασχόληση - Ανάπτυξη κριτικού πνεύματος - Δημοκρατική επίλυση καταστάσεων σύγκρουσης - Εξάλειψη κοινωνικών ανισοτήτων - Εξάλειψη ελλείψεων κοινωνικοποίησης

3. Μεθοδολογία της έρευνας - Πληθυσμός - Δείγμα

Αναφορικά με το θεωρητικό μέρος του προγράμματος, τη διεξαγωγή δηλαδή της εμπειρικής έρευνας, αυτή έγινε σε επτά Γυμνάσια της Πάτρας. Για τη συγκέντρωση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε γραπτό ανώνυμο ερωτηματολόγιο με 41 κλειστές ερωτήσεις. Το ερωτηματολόγιο δόθηκε αποκλειστικά σε μαθητές Β' Γυμνασίου με το σκεπτικό ότι το ζητούμενο δεν είναι τόσο η εξαγωγή συμπερασμάτων, όσο κυρίως η δράση ενάντια στα προβλήματα που ενδεχόμενα θα διαπιστωθούν, πράγμα που προϋποθέτει ότι τα υποκείμενα της έρευνας (μαθητές) θα είναι σε μια τέτοια ηλικία, που θα επιτρέπει αργότερα την κοινωνικοπαιδαγωγική παρέμβαση. Επιπλέον, και οι απαιτήσεις του σχολείου θα είναι εμφανώς μικρότερες, ώστε να υπάρχει και ο απαραίτητος χρόνος για κοινωνικο-παιδαγωγικές δραστηριότητες. Πριν τη χορήγηση του ερωτηματολογίου προηγήθηκε προέρευνα σε δείγμα μαθητών Β' Γυμνασίου, οι οποίοι δεν ανήκαν στα σχολεία όπου επρόκειτο να διεξαχθεί η έρευνα, προκειμένου να διασφαλιστεί η αντικειμενικότητα της έρευνας.

Σύμφωνα με την προβληματική της έρευνας, τον πληθυσμό αποτέλεσαν όλοι οι μαθητές Β' Γυμνασίου της Πάτρας κατά το σχολικό έτος 1996-1997, οι οποίοι ανέρχονταν σε 2.993 μαθητές. Το δείγμα της έρευνας καθορίστηκε με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991 και την κοινωνική διαστρωμάτωση της περιοχής των σχολείων (υποβαθμισμένη - αναβαθμισμένη). Έτσι, επιλέγησαν με κλήρωση τρία σχολεία σε «υποβαθμισμένες» συνοικίες, τρία σχολεία σε «αναβαθμισμένες» και ένα πειραματικό σχολείο. Από τα σχολεία αυτά ρωτήθηκαν όλοι οι μαθητές Β' Γυμνασίου, δηλαδή 536 άτομα, οι οποίοι αποτελούσαν το σχολικό έτος 1996-1997, το 18% του συνολικού πληθυσμού της έρευνας. Διευκρινίζεται ότι σύμφωνα με το σκεπτικό των ερευνητών, αν και το μέγεθος του δείγματος είναι τέτοιο που επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων, εν τούτοις τα αποτελέσματα αφορούν αποκλειστικά και μόνο τα σχολεία στα οποία διεξήχθη η έρευνα.

4. Ερευνητικές υποθέσεις

Ανάμεσα στα ερωτήματα που η έρευνα σκόπευε να διερευνήσει, προεξάρχουσα θέση είχαν τα ακόλουθα:

- Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η κοινωνική προέλευση τη συμπεριφορά των μαθητών και τη σχολική τους απόδοση;
- Ποιες είναι οι συνθήκες κατοικίας και διαβίωσης των νέων και κατά πόσο επηρεάζουν τις διαδικασίες μάθησης;
- Με ποιες εξωσχολικές δραστηριότητες καλύπτουν οι νέοι τις απαιτήσεις του σχολείου;
- Ποια είναι η αλληλεπίδραση των νέων με τους γονείς και τους συνομηλίκους;
- Πώς διαμορφώνουν οι νέοι τον ελεύθερο χρόνο τους;
- Ποιες είναι οι προτεραιότητες των νέων;
- Ποιοι είναι οι προσανατολισμοί των νέων για το παρόν και το μέλλον τους;
- Ποιες διαφορές υπάρχουν ανάμεσα στους μαθητές, αναφορικά με την αυτοεκτίμηση και τη μελλοντική προοπτική;

5. Τα κυριότερα συμπεράσματα της έρευνας

Εξαιτίας του περιορισμένου χώρου θα περιοριστούμε στην παράθεση των κυριότερων συμπερασμάτων. Συνοπτικά, τα πιο σημαντικά από αυτά είναι τα ακόλουθα:

- Η πλειοψηφία των οικογενειών των μαθητών της έρευνας ανήκει στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.
- Η σχολική επίδοση είναι ανάλογη με την κοινωνική διαστρωμάτωση των γονέων και τις συνθήκες κατοικίας. Η ύπαρξη ατομικού δωματίου επηρεάζει σημαντικά, όχι μόνο τη σχολική επίδοση, αλλά και τη ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μαθητών.
- Τα παιδιά των μεσαίων στρωμάτων έχουν περισσότερες δυνατότητες συμπαράστασης και εξωσχολικής βοήθειας από το οικογενειακό περιβάλλον τους. Αντίθετα, τα παιδιά των κατωτέρων στρωμάτων έχουν περιορισμένες δυνατότητες συμπαράστασης από το οικογενειακό περιβάλλον και ένα μικρό ποσοστό από αυτά τα παιδιά διατρέχει τον κίνδυνο να εγκαταλείψει το σχολείο εξαιτίας οικονομικών προβλημάτων.
- Ανησυχητικό είναι το φαινόμενο της αποξένωσης μεταξύ γονέων και παιδιών, η οποία διαπιστώνεται από το γεγονός ότι, ακόμη και τις πιο απαραίτητες στιγμές, όπως είναι οι ώρες του φαγητού, τα παιδιά βρίσκονται μόνα τους και στερούνται τη ζεστασιά και τη σιγουριά, που μπορεί να δώσει η στιγμή της συνάθροισης της οικογένειας γύρω από το τραπέζι.
- Οι μαθητές περνούν αρκετό από τον ελεύθερο χρόνο τους μπροστά στην τηλεόραση, ενώ διαβάζουν περισσότερο περιοδικά παρά εξωσχολικά βιβλία. Ιδιαίτερα τα παιδιά των κατωτέρων κοινωνικών στρωμάτων ξοδεύουν κατά τον ελεύθερο χρόνο τους πάνω από 500 δρχ. ημερησίως, ένα σημαντικό ποσοστό 15,47% βλέπει πάνω από τέσσερις ώρες τηλεόραση καθημερινά, ενώ ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό (26,19%) «ξοδεύει» τον ελεύθερο χρόνο του κάνοντας άσκοπα βόλτες με μηχανάκι, χωρίς να έχει μάλι στα άδεια οδήγησης.
- Αν και σε γενικές γραμμές τα παιδιά δηλώνουν ικανοποιημένα από την παρουσία και τους τρόπους αγωγής των γονιών τους, εν τούτοις υπάρχουν προβλήματα στις σχέσεις τους. Η αποξένωση της οικογένειας φαίνεται και από το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό μαθητών 32% περίπου, ακόμη και σε θέματα για τα οποία είναι απαραίτητη η επικοινωνία με τους γονείς, όπως είναι η χρήση παράνομων εξαρτησιογόνων ουσιών, δεν θα επικοινωνούσε με τους γονείς, αλλά ούτε και με κανένα άλλο πρόσωπο.
- Οι σχέσεις γονέων - παιδιών από τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα επηρεάζονται από την πίεση και το άγχος, που βιώνουν τα παιδιά αυτά, προκειμένου να επιτύχουν και να διατηρήσουν υψηλή βαθμολογία, με αποτέλεσμα να μην έχουν ελεύθερο χρόνο για να ικανοποιήσουν άμεσες ανάγκες τους, όπως, ψυχαγωγία και σχέσεις με συνομηλίκους.
- Οι σχέσεις γονέων - παιδιών από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα δεν έχουν σημεία έντασης, όμως αυτό δεν είναι προϊόν μιας αρμονικής σχέσης, αλλά οφείλεται στο ότι σε μεγάλο βαθμό οι γονείς έχουν συμβιβαστεί με την υπάρχουσα κατάσταση (σχολική αποτυχία) και δεν έχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις από τα παιδιά. Το γεγονός αυτό τους οδηγεί στο να ασκούν ένα χαλαρό γονεϊκό έλεγχο, που χαρακτηρίζεται

από την υπέρμετρη ελευθερία, αν όχι αδιαφορία, συμπεριφορά που σ' αυτό το αναπτυξιακό στάδιο μπορεί να αποβεί επιβλαβής για τα παιδιά.

- Αν και αξίες, όπως το νόημα της ζωής, βρίσκονται υψηλά στις προτιμήσεις των παιδιών, εν τούτοις παρατηρείται ταύτιση με παραδοσιακές αξίες, οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με την κοινωνική πραγματικότητα.
- Σε γενικές γραμμές τα παιδιά έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση - αυτοπεποίθηση, όμως ένα μεγάλο μέρος από τα παιδιά αντιμετωπίζει προβλήματα ταυτότητας και χαμηλής αυτοεκτίμησης ως αποτέλεσμα της εσωτερίκευσης της κοινωνικής τους θέσης, γεγονός που καθιστά αυτά τα παιδιά ευάλωτα σε αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Με βάση τα παραπάνω διαμορφώνεται και το προφίλ του «καλού» και του «κακού» μαθητή.

5.1. Το προφίλ του «καλού» μαθητή

Ο «καλός» μαθητής έχει γονείς με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Έχουν κατά κανόνα πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ, στη χειρότερη περίπτωση έχουν απολυτήριο Λυκείου.

Το εισόδημα της οικογένειάς του ξεπερνά τις 300.000 δρχ. το μήνα. Έχει δική του κατοικία και ατομικό δωμάτιο.

Τον περισσότερο ελεύθερο χρόνο τον περνά διαβάζοντας στο σπίτι τα μαθήματά του ή σε προγραμματισμένες καλλιτεχνικές δραστηριότητες και σχολές ξένων γλωσσών. Αν και επιθυμεί να έχει φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους του, εν τούτοις δεν έχει τον αναγκαίο χρόνο για τη δημιουργία φιλικών σχέσεων.

Αν και έχει υψηλή βαθμολογία, ζει συνεχώς κάτω από το άγχος της ενδεχόμενης αποτυχίας. Οι γονείς, τις περισσότερες φορές δεν δείχνουν κατανόηση για τις δυνατότητες του μαθητή, αλλά απαιτούν συνεχώς μεγαλύτερες προσπάθειες για να επιτευχθεί ο μακροπρόθεσμος στόχος, η επιτυχία, δηλαδή, στις πανελλαδικές εξετάσεις.

Η εν λόγω κατάσταση δημιουργεί προβλήματα μεταξύ μαθητή και γονέων, οι οποίοι έμμεσα «μισούν» τους γονείς τους γι' αυτή την κατάσταση.

Γενικά, αισθάνεται αποξενωμένος από τους γονείς του και δεν τους εμπιστεύεται, ακόμα και όταν αντιμετωπίζει προβλήματα (π.χ. χρήση παράνομων εξαρτησιογόνων ουσιών) για τα οποία θα χρειαζόταν τη συμπαράσταση των γονέων του.

Ο μαθητής αυτός έχει ένα μακροπρόθεσμο προσανατολισμό και προβληματίζεται σοβαρά για την επαγγελματική του αποκατάσταση.

Παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει έχει ιδιαίτερη αυξημένη αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση.

5.2. Το προφίλ του «κακού» μαθητή

Ο «κακός» μαθητής έχει γονείς με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, ζει κάτω από δυσμενείς συνθήκες κατοικίας και δεν έχει κατά κανόνα δικό του δωμάτιο, γι' αυτό μοιράζεται το δωμάτιό του με τα αδέρφια του.

Περνά τον ελεύθερο χρόνο βλέποντας πολλές ώρες τηλεόραση ή κάνοντας άσκοπα βόλτες, ιδιαίτερα με μηχανάκι.

Τρώει κατά κανόνα πρωινό μόνος του. Ξοδεύει περισσότερες από 500 δρχ. καθημερινά και συχνά αναπληρώνει το πρωινό αγοράζοντας διάφορες ανθυγιεινές τροφές.

Η σχέση με τους γονείς του είναι «προβληματικές» και δεν θα τους εμπιστευόταν σε σοβαρά θέματα, όπως, η χρήση παράνομων εξαρτησιογόνων ουσιών. Επιπλέον, οι γονείς του δεν τον πιέζουν για τα μαθήματα και περνά τον ελεύθερο χρόνο του σε απρογραμματίστες δραστηριότητες, χωρίς τη συμπαράσταση ή τον έλεγχο των γονέων.

Αποδίδει μεγάλη σημασία στην επαγγελματική αποκατάσταση και είναι προσανατολισμένος προς τις παραδοσιακές αξίες. Αν και πιστεύει ότι έχει ικανότητες, θα επιθυμούσε να άλλαζε πολλά πράγματα.

6. Η χρησιμότητα της έρευνας

Όπως ειπώθηκε και στην αρχή, η εμπειρική έρευνα αποτέλεσε ένα μόνο μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος που είχε την κατεύθυνση της έρευνας δράσης. Η εμπειρική έρευνα, έδωσε τη δυνατότητα καταγραφής των προβλημάτων στα συγκεκριμένα σχολεία με επιστημονικά κριτήρια. Από εκεί και πέρα, όμως, ξεκίνησε μια επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία (η οποία βρίσκεται ακόμη και σήμερα σε εξέλιξη) με σκοπό την αντιμετώπιση των διαπιστωθέντων προβλημάτων. Σ' αυτά τα πλαίσια δημιουργήθηκε μια ομάδα πρωτοβουλίας αποτελούμενη από καθηγητές κοινωνικής εργασίας, κοινωνικούς λειτουργούς, σπουδαστές κοινωνικής εργασίας, εκπροσώπους συλλόγων γονέων και κηδεμόνων και άλλων ενδιαφερομένων, οι οποίοι για αντικειμενικές δυσκολίες (περιορισμένος χρόνος, μικρός αριθμός συμμετεχόντων, κ.ο.κ.) επικέντρωσαν τις ενέργειές τους σ' ένα από τα επτά Γυμνάσια της έρευνας, το 10ο Γυμνάσιο που βρίσκεται στην περιοχή της Ταραμπούρας.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε κανείς να προσδιορίσει τα οφέλη από την εφαρμογή του προγράμματος «Εξωσχολική κοινωνικοποίηση και σχολική μάθηση» σε τρία κυρίως επίπεδα:

- α. Στο πρακτικό επίπεδο.
- β. Στο επίπεδο της εκπαίδευσης - επιμόρφωσης.
- γ. Στο επίπεδο της ιδεολογίας της Κοινωνικής Εργασίας.

Ειδικότερα, για τον κάθε τομέα ξεχωριστά, προέκυψαν τα ακόλουθα οφέλη:

A. Στο πρακτικό επίπεδο

1. Επιτεύχθηκε η ευαισθητοποίηση γονέων και δασκάλων, καθώς οι ίδιοι ζήτησαν να πληροφορηθούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Έτσι, διοργανώθηκαν στο 10ο σχολείο (αλλά και σε άλλα σχολεία) ανοικτές συζητήσεις με τη συμμετοχή ειδικών, οι οποίες είχαν ως τελικό αποτέλεσμα οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι (γονείς, εκπαιδευτικοί) να ζητήσουν από το Τ.Ε.Ι. Πάτρας τη λειτουργία σχολικής κοινωνικής υπηρεσίας στο 10ο Γυμνάσιο στα πλαίσια της άσκησης σπουδαστών κοινωνικής εργασίας.

2. Με αφετηρία τα εκπαιδευτικά προβλήματα (σχολική αποτυχία) στα συγκεκριμένα σχολεία, ήλθαν στην επιφάνεια διαμέσου του τοπικού τύπου και τα γενικότερα προβλήματα της κάθε περιοχής με την επισήμανση και των σημαντικών εξωσχολικών παραγόντων που υπεισέρχονται στις διαδικασίες μάθησης.

3. Λειτουργήσαν προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης με κατεύθυνση, όχι μόνο την «απασχόληση» των μαθητών, αλλά τη διερεύνηση των συνθηκών κοινωνικοποίησης, δίνοντας τη δυνατότητα στους ίδιους τους μαθητές με αφετηρία μια δραστηριότητα (π.χ. χορός) να ασχοληθούν με προβλήματα επικοινωνίας, να αναδείξουν τα ενδιαφέροντά τους, να συζητήσουν τα προβλήματα που τους απασχολούν στο σχολείο και έξω από αυτό.

B. Στο επίπεδο της εκπαίδευσης - επιμόρφωσης

I. Δόθηκε η δυνατότητα σε σπουδαστές κοινωνικής εργασίας να διαπιστώσουν στην πράξη τις δυσκολίες, τα πλεονεκτήματα, αλλά και τα μειονεκτήματα της έρευνας - δράσης. Επιπλέον, οι εμπειρίες που αποκόμισαν θα αποτελέσουν πολύτιμο εφόδιο για την κατοπινή επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

II. Η συμμετοχή σπουδαστών σε επιμορφωτικά σεμινάρια, τόσο πάνω σε θεωρητικά θέματα, όπως η «κοινωνικοποίηση», η «αγωγή νέων», η «επιμόρφωση ενηλίκων», όσο όμως και σε τεχνικές της έρευνας δράσης (περιστασιακή προσέγγιση, συνεντεύξεις ενεργοποίησης, συμπλήρωση ερωτηματολογίων), διέυρυνε σημαντικά τη θεωρητική τους κατάρτιση.

III. Δόθηκε η δυνατότητα και σε επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς να εργαστούν με ένα διαφορετικό προσανατολισμό, πράγμα που δεν είναι εύκολο να γίνει στις υπηρεσίες όπου εργάζονται, εξαιτίας του φόρτου εργασίας, αλλά και του τρόπου διοίκησης των υπηρεσιών τους.

IV. Επειδή, η έρευνα - δράση προϋποθέτει την ισότιμη θέση των συμμετεχόντων, επιτεύχθηκε ένας ιδανικός συγκερασμός απόψεων αξιοποιώντας τη «δύναμη» κάθε συμμετέχοντος, δηλαδή τη θεωρητική κατάρτιση των καθηγητών κοινωνικής εργασίας, την πρακτική εμπειρία των επαγγελματιών, τη φαντασία και ενθουσιασμό των σπουδαστών.

Γ. Στο επίπεδο της ιδεολογίας της Κοινωνικής Εργασίας

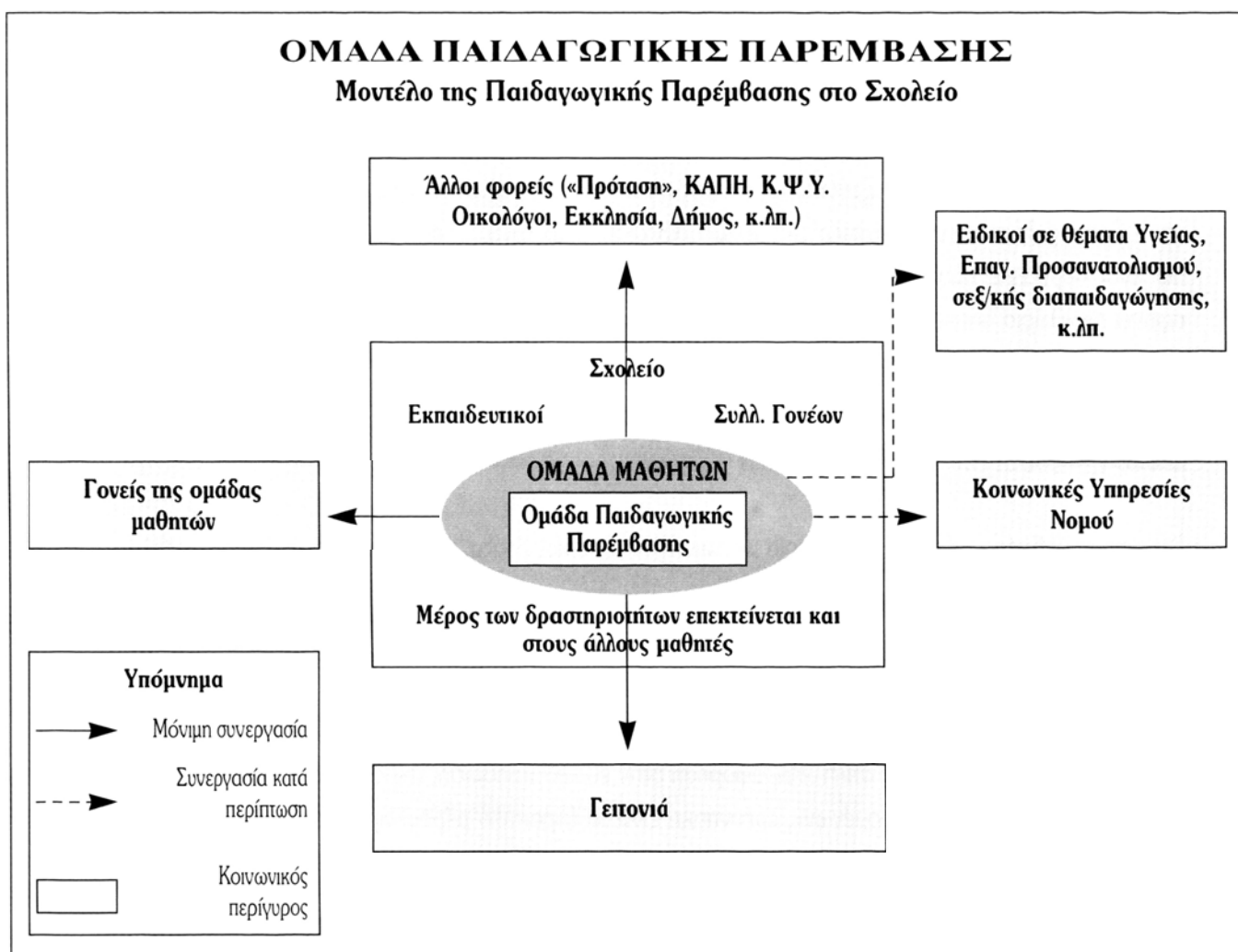
1. Μολονότι η κοινωνική εργασία περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα μεθόδων και τεχνικών, εν τούτοις στην πατρίδα μας η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στρέφεται ως επί το πλείστον στην εξατομικευμένη προσέγγιση του εκάστοτε προβλήματος. Σε αντίθεση με αυτή την πρακτική, η φιλοσοφία του προγράμματος εστιάστηκε στην πολιτική διάσταση της κοινωνικής εργασίας ως θεσμού ευαισθητοποίησης και αυτοοργάνωσης των ίδιων των ενδιαφερομένων. Με αυτή την έννοια, το σύμπτωμα (σχολική αποτυχία) δεν αντιμετωπίστηκε «θεραπευτικά» με την έννοια της ατομικής συμβούλευσης στα πλαίσια μιας δυναμικά αναπτυσσόμενης «βιομηχανίας θεραπειών», αλλά στην πραγματική του διάσταση, φέρνοντας στην επιφάνεια τους εξωσχολικούς αιτιολογικούς παράγοντες της σχολικής αποτυχίας με σκοπό την ευαισθητοποίηση των ενδιαφερομένων και την αυτοοργάνωσή τους για διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών μάθησης, τέτοιων που να ανταποκρίνονται στις πραγματικές τους ανάγκες.

2. Η μεθοδολογία, η οποία ακολουθήθηκε στην προσπάθεια υλοποίησης της παραπάνω κατεύθυνσης, αποτελεί μια πρωτότυπη προσέγγιση που εμπλουτίζει τη θεωρία της κοινωνικής εργασίας, ιδιαίτερα σε θέματα που σχετίζονται με την αξιοποίηση των μέσων μαζικής επικοινωνίας, τη διατήρηση ενός θέματος στην επικαιρότητα, την κοινωνικο - παιδαγωγική εργασία με ομάδες έργου, την επικέντρωση της κοινωνικο - παιδαγωγικής εργασίας στην ομάδα - στόχου, την προσέγγιση του υπόλοιπου πληθυσμού με «παιδαγωγικές προσφορές» κ.λπ. Στο σχήμα που ακολουθεί, παρουσιάζεται συνοπτικά το μοντέλο παιδαγωγικής παρέμβασης, που ακολουθήθηκε στο 10ο Γυμνάσιο της Πάτρας.

ΟΜΑΔΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Μοντέλο της Παιδαγωγικής Παρέμβασης στο Σχολείο

7. Συμπεράσματα

Η εμπειρία διεξαγωγής του προγράμματος «Εξωσχολική κοινωνικοποίηση και σχολική μάθηση» έδειξε τις δυνατότητες της Κοινωνικής Εργασίας στα πλαίσια της έρευνας - δράσης. Επιπλέον, με την εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων (εμπειρική έρευνα), έγινε φανερό ότι δίνεται η δυνατότητα να προσδιοριστεί / καταγραφεί με ακρίβεια το εκάστοτε πρόβλημα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ο προβληματισμός του κοινωνικού επιστήμονα / παιδαγωγού να επικεντρώνεται στα ίδια τα αίτια των προβλημάτων και όχι στα άτομα που τα αντιμετωπίζουν. Με αυτό τον τρόπο οι δυνατότητες ευαισθητοποίησης και ενεργοποίησης των πολιτών μεγιστοποιούνται, ιδιαίτερα όταν το πρόβλημα δεν γενικοποιείται, αλλά τίθεται σε τοπικό επίπεδο, σε επίπεδο γειτονιάς ή συνοικίας. Στις σημερινές κοινωνικο - οικονομικές συνθήκες, που παράγουν συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού για άτομα ή ομάδες πληθυσμού και που δημιουργούν νέες κατηγορίες καταναλωτών κοινωνικών υπηρεσιών (άνεργοι, νεόφτωχοι, άστεγοι, μετανάστες, πρόσφυγες, εξαρτημένοι, ψυχικά άρρωστοι κ.ο.κ.), η Κοινωνική Εργασία ως θεσμός είναι ανάγκη να αξιοποιήσει τα πλεονεκτήματα της έρευνας - δράσης. Η τελευταία, αποτελεί μια μορφή σύγχρονης κοινωνικο - παιδαγωγικής εργασίας, η οποία αφ' ενός συμβάλλει στην όσον το δυνατό μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση των ενδιαφερομένων, αφ' ετέρου αφήνει περιθώρια δομικών αλλαγών, καθώς ασκεί κριτική στον τρόπο λειτουργίας των θεσμών βάζοντας στο επίκεντρο τα αίτια των προβλημάτων και όχι τα θύματά τους.

Βιβλιογραφία

Ζωγράφου Ανδρέας, «Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα: θεωρία, πράξη, προβληματισμοί», Πάτρα, 1992.

Ζωγράφου Ανδρέας, «Σχολική Κοινωνική Εργασία: Θεωρία, πράξη, προβληματισμοί», Πάτρα, 1993.

Ζωγράφου Ανδρέας/Μέντης Μανόλης, «Εξωσχολική κοινωνικοποίηση και σχολική μάθηση - Μια εμπειρική έρευνα του Τ.Ε.Ι. Πάτρας», ερευνητική έκθεση προς το Τ.Ε.Ι. Πάτρας (σσ. 220), Πάτρα, 1997.

Ζωγράφου Ανδρέας, «Από την απλή πληροφόρηση στην ευαισθητοποίηση, την οργάνωση και τη μεθοδευμένη δράση των ενδιαφερομένων», ερευνητική έκθεση (πρακτικό μέρος) προς το Τ.Ε.Ι. Πάτρας (σσ. 194), Πάτρα 1997.